

Mladen Parlov
Vitae exemplar - prilozi o Marulu

BIBLIOTEKA Teologija
Knjiga 17

Mladen Parlov, Vitae exemplar - prilozi o Marulu

Izdavač: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Katolička izdavačka kuća i časopis *Crkva u svijetu*
Zrinsko-Frankopanska 19, Split

Recenzenti:
Prof. dr. sc. Alojzije Čondić
Mr. sc. Branko Jozić

ISBN 978-953-7187-34-7 (Katolički bogoslovni fakultet)
ISBN 978-953-8429-56-9 (Crkva u svijetu)

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog sustava Bukinet pod brojem 991005935539809366.

Grafička priprema: Paola Jukić
Tisak: Dalmacija papir, Split
Naklada: 300 primjeraka

Ova publikacija nastala je u okviru projekta ODNOSI (IP-UNIST-20), koji financira Europska unija – NextGenerationEU, i uz financijsku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske.

Split, veljača 2026.

Mladen Parlov

VITAE EXEMPLAR
prilozi o Marulu

Katolički bogoslovni fakultet sveučilišta u Splitu
Katolička izdavačka kuća i časopis *Crkva u svijetu*

Split, 2026.

PREDGOVOR

Vitae exemplar jedan je od naslova, pohvala koje je na račun Marka Marulića uputio njegov prijatelj i prvi životopisac Franjo Božićević. I drugi onodobni izvori potvrđuju Marulićev uzoran, štoviše svetački život. Kada i ne bi postojala brojna povijesna svjedočanstva o egzemplarnosti Marulićeva života njegova bi djela, posebno pisma, bila dostatna za steći dojam kako je doista bio čovjek uzorna života. Njegov je utjecaj na suvremenike i sljedeće naraštaje, zahvaljujući njegovim djelima, prerastao grad Split i njegovo okruženje. Vrlo brzo Marul je u europskim humanističkim i vjerskim krugovima prepoznat kao vrstan moralno-duhovni učitelj te obnovitelj kršćanskog života u Europi koja je bila tako potrebna obnove.

U vremenu dubokih previranja, kad su granice Europe bile pod prijetnjom, a duhovni život zapadne civilizacije suočen s krizom vjere, morala i institucija, iz Splita, grada na istočnoj obali Jadrana, progovorio je glas koji je nadvisio lokalne horizonte i dosegnuo srca mnogih, od hrvatskog puka do europskih vladara i duhovnih vođa. Taj glas pripada Marku Maruliću (1450.–1524.), pjesniku, misliocu, teologu i humanistu koji je spojio klasičnu naobrazbu i kršćansku duhovnost u jedinstvenoj sintezi duha humanizma i evandeoske poruke. Marulićev opus i nasljeđe predstavljaju jednu od najsvjetlijih točaka hrvatske i europske duhovne povijesti. Ova knjiga članaka o njegovoj teološko-duhovnoj misli pokušava otvoriti slojeve toga nasljeđa, prikazujući Marulića nadalje kao duhovnog učitelja i teološkog promicatelja kršćanske obnove Europe. Riječ je o autoru koji je u svo-

je vrijeme bio čitan, preveden, komentiran – od Milana do Pariza, od Londona do Krakova – a čija je misao i danas izazovna i aktualna.

Humanist vjere i savjesti

U duhovnom profilu Marka Marulića izranja lik čovjeka renesanse, ali ne one talijanske raskoši koja ponekad svjetlucavo prekriva religijsku prazninu, nego one duboke, uronjene u evanđeosku poruku i patrističku tradiciju. Bio je humanist koji nije izgubio Boga iz vida, već se trudio u bogatstvu antičke misli pronaći saveznike kršćanske istine. U teološkom smislu Marul je učenik sv. Pavla i Augustina, Jeronima i Kasijana, a sve ono što je od njih naučio filtrirao je kroz prizmu svakodnevne pobožnosti, moralne savjesti i pastoralne skrbi za svoje suvremenike.

Humanizam, kako ga razumije Marulić, nije estetski ukras, nego ozbiljan zadatak duhovnog uzdizanja. On ne zazire od klasične naobrazbe, ali je podređuje etičkoj i duhovnoj svrsi. Zato će njegov najpoznatiji latinski spis, *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, postati najčitanije i najprevođenije moralno-teološko djelo svoga vremena. Pisano kao niz primjera iz života svetaca, ono je zapravo duhovna škola kršćanskog života za svakog čitatelja. To djelo nije samo zbirka uzora nego i program kršćanske obnove koja započinje od savjesti pojedinca i završava u preobrazbi društva. Zapravo *Institucija* je vodič na putu sazrijevanja u kršćanskom životu, od njegovih početaka, tj. od obraćenja, pa do vrhunaca, odnosno do ulaska u život vječni.

Marulićeva erudicija, njegova vještina u upotrebi latinskog jezika, poznavanje Biblije i patristike, sve to stavlja ga u središte europske renesansne misli i to ne kao perifernog autora iz Dalmacije, koja se je nalazila

na margini učene Europe, nego kao jednoga od onih koji su oblikovali kršćansku verziju humanizma. I tu valja razumjeti važnost njegova doprinosa: Marulić ne pokušava stvoriti kompromis između vjere i klasične kulture, nego integraciju u kojoj duhovno i intelektualno stoje zajedno, usmjereni prema dobru.

Grad Split – kolijevka i pozornica Marulićeva poslanja

Marko Marulić nije živio u sveučilišnim središtima renesansne Europe, već u Splitu – tadašnjoj jadranskoj metropoli s dubokom rimskom i kršćanskom poviješću, ali i s nemalim izazovima. Grad podijeljen između težnje za slobodom i političkih prijetnji, između ostataka antike i srednjovjekovne svakodnevice, bio je za Marulića ne samo dom nego i polje duhovnog rada.

Upravo u tom kontekstu treba gledati njegov društveni angažman. Marulić nije bio čovjek izoliran od svakodnevnice, ponekad teške i surove, koju je proživljavao sa svojim sugrađanima, premda je osobno bio sklon pustinjačkoj osamljenosti. Bio je angažiran u gradskim pitanjima, pisao protiv moralnih zastranjenja crkvene i civilne vlasti i građana, pozivao na obnovu zajedničkog života utemeljenog na kršćanskoj etici. Njegovo pozivanje na kršćansku pravdu, pobožnost i moralnu savjest nije bilo apstraktno, već konkretno: obraćao se je starijima i mladima, vlasteli i pučanima, muškarcima i ženama, klericima i laicima, jednom riječju – svima.

Njegov Split nije bio samo geografska pozadina nego i mjesto duhovne borbe i poslanja. Upravo tu dimenziju treba istaknuti, odnosno ne zaboraviti da je Marulićev rad ukorijenjen u konkretan svijet, ali usmjeren na vječne vrednote. On piše za ljude svoga vremena, ali s pogledom koji nadilazi povijesni trenutak.

Pjesnik hrvatske riječi i otac književnosti

Ako je latinski bio Marulićevo sredstvo za širu komunikaciju, hrvatski mu je bio jezik srca. U epohalnom djelu *Judita* (1501.), u *versih harvacki složena*, Marulić ispisuje prvi veliki ep hrvatske književnosti. Ali *Judita* nije samo književni eksperiment – to je teološko-duhovna parabola, drama vjere i pobjede slabog, ali Bogu vjernog naroda. U liku Judite hrvatski je čitatelj prepoznavao ne samo biblijsku junakinju nego i simboličku obranu domovine od Turaka, moralnu snagu vjere nasuprot sili. Iako oblikovana prema klasičnom uzoru, *Judita* u svojoj biti ostaje djelo pastoralne namjene: ona odgaja, potiče i učvršćuje vjeru. Marulić nije pisao samo iz estetskog nadahnuća, nego iz vjerničke potrebe da oblikuje duše. Stoga nije pretjerano reći da je Marulićev književni rad – kako na hrvatskom, tako i na latinskom – bio njegovo životno poslanje. On je duboko razumio moć riječi, ali još više odgovornost onoga koji piše. Svaka njegova riječ ima odgojnu i moralnu dimenziju. Zbog toga ga s pravom naziva ocem hrvatske književnosti.

Europski moralni učitelj

Marulićevo djelo nije ostalo ograničeno na lokalni ili nacionalni okvir. Njegovi latinski spisi, osobito *De institutione*, *Evangelistarium* i *Quinquaginta parabolae*, prevedeni su na više jezika i doživjeli brojna izdanja. Čitali su ga kraljevi i biskupi, svećenici i laici, sveci i grešnici. Poznato je da je sv. Toma More posjedovao i čitao Marulićeve spise; također, Marulićev se primjer često navodi u kontekstu ranih reformnih pokreta unutar Katoličke crkve, onih koji su prethodili i nadživjeli protestantsku reformaciju. Marulić je, bez sumnje, imao snažan utjecaj na odgoj vjernika diljem Europe.

Njegovi su tekstovi često korišteni u pastoralnim i edukativnim kontekstima, kao priručnici za kršćanski život. Djela su mu, primjerice, bila obvezatno štivo u isusovačkim odgojim zavodima. U svojim tekstovima Marul je nudio ne samo teološke tvrdnje nego i primjere, molitve, meditacije. Njegovo se djelo može usporediti s onim kasnijih duhovnih klasika poput Ignacija Lojolskog, Terezije Avilske ili Franje Saleškog, premda prethodi njima i postavlja temelje onoga što će postati katolička duhovna obnova. U tom svjetlu, Marulić nije samo hrvatski autor, nego i europski klasik, jedan od velikih promicatelja katoličke pred-tridentske obnove.

Teolog nade i poniznosti

Napokon, ne smije se zaboraviti da je Marulić, u svemu što je radio, pisao i živio, bio prvenstveno teolog nade. Njegovi tekstovi nikada ne završavaju u osudi, očaju ili rezignaciji. On vidi slabosti čovjeka, ali vjeruje u mogućnost obraćenja. U svakom grešniku vidi poziv na svetost. Njegova teologija nije školastička, nego egzistencijalna i upravo je zato bila tako učinkovita. Marulićeva duhovnost počiva na dubokom iskustvu milosti i svijesti o vlastitoj krhkosti. To iskustvo čini ga uvjerljivim učiteljem. Njegov glas nije glas osude, već glas starijeg brata koji pomaže drugima na putu spasenja.

Ova knjiga članaka okuplja suvremene poglede na teološko-duhovno bogatstvo Marka Marulića. Ona ne pokušava iscrpiti njegovo značenje, ali želi otvoriti vrata dubljeg razumijevanja. Marulić je most između svjetova: između klasične baštine i kršćanske vjere, između humanističkog ideala i evanđeoske poniznosti, između lokalne tradicije i univerzalnog poziva na svetost.

U vremenu kad Europa ponovno traga za vlastitim identitetom, Marulićev glas ostaje izvor nadahnuća. Ne zato što nudi jednostavne odgovore, nego zato što svjedoči o mogućnosti kršćanske nade u najtežim vremenima. Njegova je poruka i danas živa, budući da su svim svojim djelima poziva čitatelje, da poput brojnih svetačkih primjera, snagom vjere oblikuju bolji svijet.

Ovaj zbornik objavljenih i neobjavljenih članaka o raznim vidovima Marulićeve teološke misli može biti dobro pomagalo, posebno imajući u vidu veliku obljetnicu, odnosno 500. godina od Marulove smrti, koja je proslavljena 2025. godine. Velike obljetnice imaju za cilj prisjećanje na ono veliko i zaslužno iz naše povijesti, ali su ujedno i prigoda da se novim uvidom, novim pogledom omogući dublji uvid u ono što se slavi. Petstota obljetnica smrti Marka Marulića bila je prigoda da se cijela Hrvatska prisjeti svojih književnih i kulturnih početaka, u kojima je Marul jedan od zaglavnih kamenova. Bolje poznavati njega i njegovu misao znači ujedno bolje poznavati sebe, svoj identitet i svoju vrijednost. I to je cilj ovog zbornika radova. Njime se želi omogućiti čitateljima dodatne informacije kako o Maruliću tako i o njegovoj teološko-duhovnoj misli, s nadom da će se time dati doprinos izgradnji osjećaja poštovanja prema vlastitoj kulturnoj baštini, a time i prema sebi samima.

Autor

SADRŽAJ

Predgovor	5
Mučeništvo u misli Marka Marulića	11
Bl. Alojzije Stepinac u svjetlu govora Marka Marulića o svecima i svetosti	27
500 godina od smrti Marka Marulića: Marulova duhovna ostavština	57
Teološka aktualnost Marka Marulića	85
Suvremeni vjeroučitelji u svjetlu života i misli Marka Marulića	99
Marulićev prijedlog kršćanskog odgoja	115
Doprinos razumijevanju Marulićeva učenja o laži i pretvaranju	137
Lica sv. Jeronima u Marka Marulića	153
Iskustvo obraćenja kod sv. Jeronima i Marka Marulića	181
Marulić u „Great Matter” engleskog kralja Henrika VIII.	203
Prilozi recepciji djela Marka Marulića	219
Recenzija knjige	243
Bibliografija	255
Kazalo imena	269